

Арзаева М.Ж.

Салық қатынастарын гармонизациялаудың интеграция үдерісін дамытудағы ролі

Әлемдік экономиканың ажырамас нышаны болып танылатын интеграциялау барлық құрлықтағы елдерді өңірлік экономикалық одақтарға біріктіруде. Бұл өзара тиімді жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Интеграцияның қолайлы тұстарын экономикалық дағдарыс жағдайында байқалады. Өйткені қатысушы-елдердің экономикаға қатысты кезіккен қиыншылықтарын бірлесіп шешкен әлдеқайда жеңілірек. Еуразиялық экономикалық одақтың тиімді де нәтижелі қызмет етуі үшін ең алдымен, оған қатысушы мүше-елдерге біртұтас құқықтық, қаржылық, экономикалық, өндірістік кеңістік қажет. Нормативтік және құқықтық базаны қалыптастыру мәселесінің ең алдымен туындауы объективті заңдылық. Қатысушы елдердің заңнамаларының бірден үйлесіп кетпейтіні ешкімнен құпия емес. Алайда Еуразиялық экономикалық одақтың біршама тәжірибеге ие Кеден Одағы мен біртұтас экономикалық кеңістік негізінде қалыптасатындығын да назардан шығармаған дұрыс. Демек қолданыстағы құжаттарды жетекшілікке ала отырып, интеграциялық экономикалық үдерістердің негізін құрайтын салық қатынастарын жетілдіру күн талабынан туындап отырған қажеттілік.

Түйін сөздер: экономика, салықтар, бюджет, унификация, гармонизация.

Arzayeva M.Zh.

The role of harmonization of tax relations in the development of the integration process

Integration as an integral feature of the world economy combined countries on all continents and in regional economic unions. This enables the discovery of new opportunities. The benefits of integration is particularly in times of crisis, as with a lot easier to solve the economic problems faced by the participants-state. For successful and efficient functioning of the Eurasian Economic Union, first of all, requires the integration of member countries into a single legal, financial, economic, industrial space. The first phase extends the task of creating a regulatory and legal framework. It is no secret that the member countries of Union legislation differ mismatch, sometimes confusion and contradictions of its legal base. Keep in mind that the Eurasian Economic Union is created on the basis of the already formed the Customs Union and Common Economic Space. Need an inventory of existing instruments and the development on its basis of the act, systematizing improving tax relations as a major focus of integration economic processes.

Key words: tax relations integration, tax system, tax policy, national tax system harmonization.

Арзаева М.Ж.

Роль гармонизации налоговых отношений в развитии интеграционного процесса

Интеграция как неотъемлемая черта мировой экономики объединяет страны на всех континентах в региональные экономические союзы. Это обеспечивает открытие новых возможностей. Польза интеграции проявляется особенно в кризисное время, так как вместе намного проще решать экономические проблемы, с которыми сталкиваются участники-государства. Для успешного и эффективно функционирования Евразийского экономического союза, в первую очередь, необходима интеграция стран-участниц в единое правовое, финансовое, экономическое, производственное пространство. На первом этапе выдвигается задача создания нормативной и правовой базы. Не секрет, что законодательства стран-участниц союза отличаются рассогласованностью, иногда запутанностью и противоречивостью своей правовой базы. Нужно учитывать, что Евразийский экономический союз создается на базе уже сформированных Таможенного союза и Единого экономического пространства. Необходимо инвентаризация действующих документов и разработка на ее основе акта, систематизирующего совершенствование налоговых отношений как одним из основных направлений интеграционных экономических процессов.

Ключевые слова: интеграция налоговых отношений, налоговая система, налоговая политика, гармонизация национальных налоговых систем.

САЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫН ГАРМО- НИЗАЦИЯЛАУДЫҢ ИНТЕГРАЦИЯ ҮДЕРІСІН ДАМЫТУДАҒЫ РОЛІ

Кіріспе

Жаһандану жағдайында салық қатынастарын гармонизациялаудың интеграция үдерісін дамытудағы ролі ерекше маңызға ие болуда. Халықаралық қатынастардың тең құқылы қатысушысы болып танылатын Қазақстан үшін де ұлттық мүддені қорғай әрі халықаралық жүйедегі өзгерістерді дер кезінде ескере отырып, сыртқы саясатты жүзеге асыру өзекті мәселе. Демек салық қатынастарын гармонизациялаудың интеграция үдерісін дамытудағы ролін ғылыми әрі практикалық тұрғыдан зерттеу объективтік қажеттілік.

Эксперименталдық бөлім

Мемлекеттік реттеу және макроэкономикалық үдерістердің дамуын зерттеу барысында салық мәселелері жекелеген ғалымдардың зерттеу негізі ретінде қарастырылған (Дж. Кейнс, М. Берне, Г. Стайн, А. Лаффер, А. Вагнер және т.б.).

Нәтиже және талқылау

Экономикалық әдебиеттерде халықаралық экономикалық интеграция әртүрлі деңгейдегі және нысандағы ұлттық шаруашылықтардың өзара қарым-қатынас мәселелерін үйлестіру арқылы мемлекеттердің саяси және экономикалық бірігу үдерісі ретінде, ал мемлекетаралық деңгейде интеграция ұлттық саясаттарды сәйкестендіре отырып, біртұтас экономикалық бірлестік құруға негізделген үдеріс ретінде қарастырылады.

Қаржылық интеграция «өңірлік қауымдастыққа кіретін мемлекеттердің саясаттарын үйлестіру мақсатында коммерциялық банктердің қызметін орталық банк тарапынан қадағалау жүйесі, мемлекеттік шығындар, бюджет үдерісі, салық жүйелерін гармонизациялау және унификациялау үдерісін» сипаттайтын экономикалық интеграцияның маңызды құрамдас бөлігі болып табылады [1].

Мұның ішінде салық экономикалық қатынастарды интеграциялау аясында мемлекетаралық экономикалық саясатты сәйкестендіруге қатысы бар маңызды бөлік болса, мемлекеттер-

дің салық жүйелері мен салық саясаттарын унификациялау және гармонизациялау экономикалық интеграция үдерісінің күретамыры деуге болады. Демек интеграцияға қатысушы елдердің салық салу мәселесі бойынша іс-әрекеттерін үйлестіру және шешім қабылдауда ерекше маңызға ие.

Салық салу саласында шешім қабылдау нақты талдау негізінде жүзеге асырылады. Бұл өз кезегінде халықаралық интеграция аясындағы салық саясатының негізгі қағидаларын анықтауға ықпал етті:

- біртұтас экономикалық кеңістік құру және ортақ мақсатқа жету барысындағы әртүрлі кедергілерге жол бермеу мақсатында мемлекеттердің салық заңнамаларын гармонизациялау қажеттігі;

- қосарланған салық салуды болдырмау;
- салық ауыртпалығын біркелкі бөлу.

Халықаралық экономикалық интеграция үдерісіндегі салық салу мәселелері бойынша қабылданатын келісімдерді талдай келе, оларды екі топта қарастыруға болады:

- салық қызметі органдарының өзара іс-әрекеттерін анықтайтын біртұтас талап қоюшы;
- осыған дейін қабылданған құжаттарға өзгерістер мен толықтырулар енгізуші.

В.А. Арсеньева зерттеулерінде, салық жүйелерін гармонизациялау салық салу саласындағы ортақ мақсаттар мен міндеттерді құру, тиімді салық саясатының құралдарын қалыптастыру ретінде қарастырылады [2].

Осыған байланысты салық жүйелерін гармонизациялау үдерісін ұйымдастыруға қойылатын талаптарға мыналарды жатқызуға болады:

- Салық салу қағидаларын унификациялау үдерісіне интеграцияға қатысушы елдердің ерікті түрде атсалысуы;
- Гармонизациялау элементтерінің біртіндеп енгізілуі;
- Гармонизациялау бойынша қағидаларды жүзеге асыру кезеңдерінің сақталуы, т.б.

Салық жүйелерін гармонизациялауда көзделетін басты мақсат халықаралық интеграция аясында салық қатынастарын реттеудің бірыңғай жүйесін қалыптастыру.

Осы орайда мынадай ұстанымдардың сақталуы шарт:

- салық заңнамаларының сәйкестендірілуі;
- салық заңнамаларына өзгерістер мен толықтырулардың синхронды енгізілуі;
- гармонизациялаудың сатылы түрде жүзеге асырылуы.

Салық жүйелерін унификациялау барысында салық қатынастарын гармонизациялау бағыттары былай жіктеледі:

- салық жүйелерінің құрылу және қызмет ету қағидаларын жақындату;

- қатысушы мемлекеттердің салық мүдделерінің сақталуын қамтамасыз ету;

- біртұтас экономикалық кеңістік аясында салық қатынастарын гармонизациялау;

- салық әкімшілігін жүргізудің тиімді механизмін қалыптастыру.

Еуропалық ынтымақтастық құруға негіз болған 25.05.1957 жылғы Рим келісім шартында жекелеген еуропалық елдерде салық жүйелерін унификациялаудың бірқатар ережелері қаралған болатын. Алғашқыда кеден одағы аясында қолданыста жүзеге асырылған бұл бағыт, кейін келе салық жүйесін ықпалдастыруға негіз болатын бірыңғай қаржы жүйесін құруға күлшыныс танытқан.

XX ғасырдың 60-шы жылдары қосарланған салық салу, салықтан жалтару, бейрезиденттер үшін салықтық теңсіздік мәселесі көтеріле бастаған тұста, біртұтас салық режимі жұмыс жасайтын аумақ құру қажеттігі туындады.

Салық қатынастарын гармонизациялауда халықаралық экономикалық интеграция үдерісінде салық қатынастарын гармонизациялау аясына қатысатын салықтар мен міндетті төлемдерді талдау ерекше маңызға ие.

Салықтарды тура және жанама тұрғыдан жіктеу қатысушы елдердің салық қатынастары аясында дербес қарастырылады.

Жанама салықтар баға белгілеу үдерісіне қатысу дәрежесіне байланысты өз алдына бөлек зерттеуді қажет ететіні сөзсіз.

Тура салықтар қатысушы мемлекеттердің инвестициялық тартымдылығын сипаттайтын көрсеткіштердің бірі ретінде ерекше маңызға ие.

Тура салықтарға қатысты гармонизациялау әдетте мынадай бағыттарды қамтиды:

- өндірушілерге салық ауыртпалығын түсірмейтін әрі инвестицияны ынталандыратын рационалды салық жүйесін құру;

- салық жеңілдіктерінің санын азайту арқылы оларды оңтайландыру;

- шағын және орта кәсіпкерлік үшін салық салудың оңтайландырылған жүйесін қалыптастыру;

- салықтық әкімшіліктендіруді жетілдіру.

Интеграция үдерісіне қатысқан жекелеген елдердің тәжірибесі көрсеткендей салық жүйелерін гармонизациялауды зерттеу салық салу қағидаларын үйлестірудің алғашқы кезеңінде туындауы мүмкін кедергілерді айқындауға мүмкіндік береді. Олардың негізгілері ретінде мыналарды атап көрсетуге болады: салық ауыртпалығының тең бөлінбеуі, салық жүйесін-

дегі салықтардың арақатынасындағы теңсіздік, салық жеңілдіктерінің шектен тыс көп қолдануы, т.б. Аталмыш кемшіліктерді жою мақсатында мемлекетаралық өзара ықпалдастық жүйесінде тиімді салық салу механизмі құрылады.

Аталмыш жұмыс мынадай басым бағыттарда жүзеге асырылуы тиіс:

Жанама салық салуды гармонизациялау;

Тура салық салу тәртібін реттеу;

Қосарланған салық салуды болдырмау;

Меншікке салынатын салықтардың бірыңғай ережесін құру;

Халықаралық сауда операциялары бойынша бейрезидент субъектілерге қатысты салық салу әдістемесін унификациялау.

Салық қатынастарын интеграция аясында гармонизациялау мынадай объективтік қажеттіктерді туындатады:

– салықтық әкімшіліктендірудің біртұтас қағидасын жасау;

– салық бақылауы нысандары мен әдістерін нақтылау;

– салық заңнамасы шеңберінде салықтық жазалау шараларын унификациялау, т.б.

Салықтық әкімшіліктендіру саласындағы жекелеген мемлекеттердің тәжірибесін талдай келе, өз тиімділігін дәлелдеген бақылау нысандары мен әдістерін енгізу гармонизациялау үдерісіне қатысушы әр мемлекеттің салық жүйесін оңтайлы құруға мүмкіндік береді. В.А. Арсеньеваның пікірінше интеграциялау үдерісінің басты мақсаттарының бірі салық салу қағидаларының тиімділігі мен анықтылығын қамтамасыз ету [4]. Сондықтан салық жүйелерін гармонизациялау аясында интеграциялаудың мынадай басым қағидаларын жіктеген жөн: экономикалық тиімділік, икемділік, әділдік, бақылау. Шетел тәжірибелерінен байқалып отырғандай, салық қатынастарын гаронизациялауға қатысты мемлекеттік салық саясатын жүзеге асыру барысында бұл аталған қағидалардың барлығын ұстану қиындық туғызуы мүмкін. Себебі ұлттық салық жүйелерін гармонизациялау аясында жекелеген салық қағидаларының тиімділігін қамтамасыз ету үшін біршама экономикалық талаптар мен жағдайлардың сәйкес болуын да қамтамасыз ету керек.

Интеграция аясында келісілген қағидалар жүйесін қолдану жекелеген компромиске ие болады. Нақты бір мемлекеттің салық жүйесі шеңберінде салық салу қағидаларын қолдану белгілі бір салықтың қандай ереже бойынша жұмыс жасайтынын сипаттайды. Салықтардың үйлесімділігі салық салу қағидаларының қалыпты жұмыс жасауына ықпал етеді. Осындай өзара байланысты схема негізінде біртұтас салық жүйесінің моделін құруға болады.

Гармонизациялау мақсаттарына байланысты қатысушы мемлекеттердің салық жүйелерінің негізінде тиімді біртұтас салық жүйесін құрудың басым қағидалары жинақталуы тиіс. Бұл тұста реформалаудың барлық бағыты негізгі ұстанымдардың жүзеге асырылуына бағытталуы тиіс.

Салық салу қағидаларын гармонизациялау әлемдік экономиканы тұтас алғанда, оның ішінде әрбір мемлекеттің экономиканың қызмет етуіне кері әсерін тигізбеуі тиіс. Әлемдік экономикада шешім қабылдауда салық факторларының әсері мейлінше аз болуы тиіс. Демек, мемлекетаралық интеграция аясында тиімді салық жүйесін құру барысында салық құралдары арқылы жекелеген қызмет түрлеріне қысым жасалуы не шектеу көрсетілуіне жол бермеу керек.

Қорытынды

Мысал ретінде өз еліміздің тұрғысынан ғана қарайтын болсақ, Кеден Одағы аясында да, Біртұтас экономикалық одақ шеңберінде де интеграциялық үдерістерді дамыту – оң нәтиже сөзсіз. Алайда интеграциялық бірлестік аясында салық қатынастарын гармонизациялау оған қатысушы мүше елдердің салық заңнамаларын кешенді зерттеуді қажет етеді. Қатысушы елдер арасында ақпарат алмасудың нығайтылуы, салық жүйелері мен қолданыстағы салық механизмдерінің артықшылықтары мен кемшін тұстарын зерделеу, салықтық бақылаудың унификацияланған нысандары мен әдістерінің айқындалуы, салық жеңілдіктері мен салықтық жазалау шараларының жүйелендірілуі осы бағытта атқарылуы тиіс іс-әрекеттер кешенін нақтылайды. Демек қазіргі таңда экономикалық қатынастардағы салық салудың ролін сапалық тұрғыда өзгерту уақыт талабынан туындап отырған объективтік қажеттілік.

Әдебиеттер

1 Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь // URL: <http://economy.polbu.ru> (дата обращения 10.11.2016 г.).

2 Арсеньева В.А. Теория и методология налогового администрирования на уровне межгосударственного взаимодействия. – Орел, 2012.

3 Митчелл Д. Конкуренция налоговых законодательств и налоговой реформы: налоговая политика должна способствовать экономическому росту // Доклад на международной конференции «Либеральная программа для нового века: глобальный взгляд». Институт Катона США (CatoInstitute), Санкт-Петербург, 8-12.04.2004.

4 Арсеньева В.А., Буханова Е.А. Управление налоговыми отношениями в рамках гармонизации процессов налогового администрирования // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2014. – № 12.

References

1 Raizberg B.A., Lozovski L.Sh., Starodubsova E.B. Sovremenni ekonomicheski slovar// URL: <http://economy.polbu.ru> (дата обращения 10.11.2016 г.).

2 Arseneva B.A. Teoria I metodologia nalogovogo administrirovania na urovne mezhgosudarstvennogo vzaimodeistvia., Orel. 2012.

3 Mishell D. Konkurensia nalogovih zakonadatelstv I nalogovoi reformi: nalogovaia politika dolzhna sposobstvovat ekonomicheskomu rostu // Doclad na mezhdunarodni konferensii «Liberalnaia programma dlia novogo veka:globalni vzliad». Institut Katona USA(CatoInstitute), Sanct-Peterburg, 8-12.04.2004.

4 Arseneva B.A., Buhanova E.A. Upravlenie nalogovimi otnosheniami v ramkah garmonizatsii prosessov nalogovogo administrirovanie // Nauka I obrazovanie:hoziastvo I ekonomika; predprinimatelstvo;pravo I upravlenie. 2014. № 12.